

Stalin ve Ayzenştayn'ın “Korkunç İvan” filmi üzerine görüşmesi

Hazırlayan: Dr. Mehmet Perinçek

Sovyet devletinin kurulmasıyla birlikte sinema, Bolşevik iktidarının önem verdiği konulardan biri olmuştu. Hatta Lenin'e göre “sinema, bütün sanatlar içinde en önemli” olardı.¹ Lenin'in ölümünden sonra da bu anlayış devam etti. Stalin, Parti'nin XIII. Kongresi'nde 24 Mayıs 1924 günü sunduğu raporda “Sinema, kitleselel ajitasyonun en devasa aracıdır. Bu işi ele almak bir görevdir” diyecekti.²

Stalin ve Sovyet sineması

Ayrıca Stalin, kişisel olarak da sinemaya büyük ilgi duyuyordu. Önemli gördüğü filmlerin yayınlanmadan önce Kremlin'de özel gösterimi gerçekleşir, Stalin'in öneri ve eleştirileri doğrultusunda eserlerde değişiklikler yapılırdı. Çekimlerden önce senaryoları okuduğu da olmuştu. Stalin, sinema dünyasını yakından tanır, onlarla görüşür ve Sovyet sinemasını yoğun bir şekilde desteklerdi.

Sinema, yeni devletin örgütlenmesinde, yeni kuşakların sosyalist, vatansever bir bilinçle yetişmesinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında halkın seferber edilmesi ve direncinin artırılmasında ve tabii ki Sovyet halklarının iyi vakit geçirmesinde bir devlet politikası olarak

önemli rol oynamıştı. Sinema, ülkenin en ücra köşelerine kadar götürülmüştü.

Tarihin derinliklerinden güç almak

Bu anlamda döneme damgasını vuran sinema insanların başında yönetmen Sergey Ayzenştayn geliyordu. Ayzenştayn, sadece devrim yıllarına ait filmler çekmemiş, tarihin derinliklerine inerek Rus devletinin ve halkının geçmiş köklerini kendi yaşadığı dönemle buluşturmuştu. Yönetmenin “Aleksandr Nevskiy” filmi (1938), sadece tarihî bir kişiliği anlatmakla kalmamış, Nazi Almanya'sına karşı savaşın da bir silahı haline gelmişti. Ayzenştayn, bu filmiyle 1941 yılında Stalin Ödülü'ne de layık görülmüştü.

Rus yönetmenin bu türden diğer önemli bir filmi ise “Korkunç İvan” (1944) oldu. Böyle bir filmin çekilmesi fikri Stalin'e aitti. Stalin, üç bölüm olarak planlanan serinin birinci bölümünün senaryosu tamamlanıp da okuduktan sonra 13 Eylül 1943 günü Sinema Bakanı'na “Senaryo fena olmamış. Ayzenştayn Yoldaş, görevin altından kalkmış. Korkunç İvan, döneminin ilerici bir gücü olarak, oprıçnina³ amaca uygun bir araç olarak fena sonuç vermemiş. En kısa zamanda senaryoyu hayata geçirmek gerek.” diye yazacaktır.⁴

1 V. İ. Lenin, *Polnoe Sobranie Soçineniy*, c.44, 5. Basım, İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, Moskva, 1970, s.579.

2 İ. V. Stalin, *Soçineniya*, c.6, OGİZ, Moskva, 1947, s.217.

3 Oprıçnina, Rusya'da Korkunç İvan döneminde merkezi devleti güçlendirmek amacıyla muhalif feodal prensliklere karşı kurulmuş ve doğrudan Çar'a bağlı olan silahlı birliklere verilen ad.

4 Stalin'in Sinema Bakanı İ. G. Bolşakov'a gönderdiği mektup için bkz. G. Maryamov, *Kremlyovskiy Tsenzor: Stalin Smotrit Kino*, “Kinotsetr”, Moskva, 1992, s.70.

Stalin ödülünü kazandı

Film, İkinci Dünya Savaşı'nın ağır koşullarında, Alma-Ata'da çekilir. Mosfilm, savaştan dolayı oraya taşınmıştı. Serinin bu ilk filmiyle Aizenştayn, ikinci kez Stalin Ödülü kazandı. Ardından serinin ikinci filmi için kollar sıvanı. O dönem ünlü yönetmen, ağır bir hastalık geçirmekteydi. Diğer taraftan ikinci bölümle ilgili gelmeye başlayan tepkiler de pek olumlu değildi.

Bunun üzerine Aizenştayn, Kremlin Hastanesi'nde tedavi olduğu dönemde Stalin'e bir mektup gönderir. 14 Mayıs 1946 tarihli mektupta Rus yönetmen, filmle ilgili bilgi verir, kulağına gelenlerden duyduğu endişeyi aktarır ve Stalin'den zaman ayırıp "Korkunç İvan"ın ikinci bölümünü izlemesini rica eder.⁵

Bu süreçte Aizenştayn'ın dostları arasından da Stalin'e "Korkunç İvan" filminin ikinci bölümü için ricada bulunan mektuplar gönderen olmuştur.⁶

Stalin'in eleştirileri

Sonunda filmin Kremlin'de gösterimi yapılır. Ancak Stalin, eseri düşündüğü gibi bulmaz. Özellikle tarihsel plandaki hatalara dikkat çeker.

Stalin, 9 Ağustos 1946 günü Parti'nin Örgütlenme Bürosu'nun toplantısında serinin ikinci filmine sert eleştiriler yönelir:

"Ya da diğer bir film: Aizenştayn'ın 'Korkunç İvan'ı, ikinci bölümü. Bilmiyorum, kimler gördü, ben izledim. Felaket bir şey! Adam, tarihten tamamen sapmış. Opiçniler, son hergeleler, soysuzlar, sanki Amerikalı Klu Klux Klancılar gibi bir şeymiş gibi tasvir edilmiş. Aizenştayn, Rusya'yı onu bölmek ve zayıflatmak isteyen feodal prenslere karşı tek bir merkezî devlette toplamak için Korkunç İvan'ın dayandığı opriçnina ordusunun ilerici bir ordu

olduğunu anlamamış. Aizenştayn, opriçnina konusunda eski tür yaklaşıma sahip. Eski tarihçilerin opriçninaya yaklaşımı, kaba bir reddiye idi, çünkü Korkunç [İvan]'ın baskılarını İkinci Nikolay'ın baskıları gibi değerlendirdiler ve yaşadığı tarihsel dönemden tamamen kopardılar. Bizim zamanımızda opriçninaya bakış farklı. Feodal prensliklere, yani birkaç devlete bölünmüş Rusya, eğer ikinci kez Tatar boyunduruğuna düşmek istemiyorsa birleşmek zorundaydı. Bu net. Herkes için ve Aizenştayn için de net olmalı. Aizenştayn bunu bilmiyor olamaz, çünkü gerekli kaynak var, ama o soysuz adamlar gibi tasvir etmiş. Korkunç İvan, iradeli, karakterli bir adamdı, Aizenştayn'da ise aciz Hamlet gibi. Bu artık şekilcilik. Şekilciliği bırakalım, bize tarihsel gerçeği verin. Öğrenmek, sabır ister; ama bazı yönetmenlerde sabır eksik ve bu yüzden her şeyi bir yerde toplayıp filmi sunuyorlar: Buyurun, "yerseniz", üstelik üzerinde Aizenştayn markası var. İnsanlara yükümlülükleri ve seyircinin ve devletin çıkarları konusunda vicdanlı olmayı nasıl öğreteceğiz? Sonuçta, gençleri çarpıtılmış gerçeklerle değil, gerçeklerle eğitmek istiyoruz."⁷

Merkez Komite kararı

Kısa bir süre sonra 4 Eylül 1946 günü ise Parti'nin Örgütlenme Bürosu'nun aldığı bir kararda "Korkunç İvan"ın ikinci bölümünden de bahis geçer. Stalin'in konuşmasındaki ifadeler neredeyse tekrar edilmektedir:

"Yönetmen S. Aizenştayn, 'Korkunç İvan' filminin ikinci bölümünde Korkunç İvan'ın ilerici ordusu opriçninayı soysuzlar çetesi şeklinde, Amerikan Klu Klux Klan'ına benzer, güçlü iradeye ve karaktere sahip Korkunç İvan'ı ise Hamlet gibi zayıf karakterli ve acizmişçesine sunarak tarihsel olguların yansıtılmasında cahilce davranmıştır."⁸

Karar metni, birkaç gün sonra ülkenin edebiyat ve sanat yaygın organları üzerinden

5 Mektubun tamamı için bkz. *Rusya Toplumsal Siyasal Tarih Devlet Arşivi (RGASPI)* fond 558, liste 1, dosya 895, yaprak 86-87.

6 Aizenştayn'ın yetiştirdiği ve o dönem Mosfilm'in sanat yönetmeni olan ünlü Sovyet yönetmen G. V. Aleksandrov'un V. İ. Stalin'e 6 Mart 1946 tarihli mektubu için bkz. *Vlast i Hudojestvennaya İntelligentsiya: Dokumenti TsK RKP(b) – VKP(b), VÇK – OGPU – NKVD O Kulturnoy Politike. 1917-1953 gg.*, Moskva, Mejdunarodniy Fond "Demokratiya", 1999, s.546-548

7 Konuşmanın tamamı için bkz. RGASPI fond 558, liste 1, dosya 5325, yaprak 23-27.

8 Bu ifadelerin de yer aldığı başka bir filmle ilgili kararın tam metni için bkz. *RGASPI* fond 17, liste 116, dosya 277, yaprak 30-34.

kamuoyuna da duyurulur.⁹ Ancak Ayzenştayn, filminden vazgeçmez ve Stalin'e bir mektup kaleme alır. Bu mektup, uzun süre yanıt bulmasa da sonunda Stalin'le yönetmenin buluşmasına vesile olur.

İki saatlik buluşma

İşte Tarihimizde Belgeler sayfalarında bu görüşmenin zabıtlarına yer vereceğiz. Ayzenştayn, 25'ini 26 Şubat'a bağlayan gece (1947) gerçekleşen görüşmeye filmde Korkunç İvan'ı oynayan dönemin ünlü sinema ve tiyatro oyuncusu N. K. Çerkasov ile birlikte gider. Onları Kremlin'de İ. V. Stalin, Dışişleri Bakanı V. M. Molotov ve SSCB Yüksek Sovyeti Birlik Sovyeti Başkanı ve Politbüro üyesi A. A. Jdanov beklemektedir.

Orijinali Rusça olan görüşmenin zabıtları, hemen sonrasında S. M. Ayzenştayn ve N. K. Çerkasov'un sözleri üzerinden B. N. Agopov tarafından hazırlanmıştır. Altında Ayzenştayn ve Çerkasov'un imzası bulunmaktadır. Aşağıdaki çeviride orijinal metinden sadece "Korkunç İvan" filmi ve genel anlamda Sovyet sinemasıyla ilgili olmayan kısa bir bölüm çıkarılmıştır. Metinde "[...]" şeklinde işaret edilen bu bölümde aktör Çerkasov'un Çekoslovakya ziyareti üzerine konuşulmuştur. Metindeki dipnotlar bize aittir.

Yaklaşık iki saat süren görüşmenin sonunda Ayzenştayn'a filmin üzerinde düzeltmeler yapmak üzere istediği kadar çalışması için süre verilir. Ancak hastalığı ve arkasından da ölümü (11 Şubat 1948) Rus yönetmenin film üzerinde çalışmasını mümkün kılmaz. Serinin ikinci filminin bazı bölümlerinin tekrar çekimi yarıda kalmıştır. Üzerinde düzeltmeler yapılamadığı için yayınlanması uygun görülmez. Ancak 1958'de gösterimi yapılacaktır. Serinin üçüncü bölümünden ise sadece çok az bir kısım çekilebilmiştir.

S. M. Ayzenştayn ve N. K. Çerkasov'la
"Korkunç İvan" filmi üzerine
görüşmenin zabıtları
26 Şubat 1947

Biz¹⁰, saat 11'de Kremlin'e çağrıldık.

10.50'de kabul odasına geldik. Saat tam 11'de¹¹ Poskrebışev¹², bizi odaya götürmek üzere geldi.

Odanın sonunda Stalin, Molotov, Jdanov [oturuyordu]. Girdik, selamlaştık, masaya oturduk.

Stalin: Mektup yazmıştınız. Cevap birazcık gecikti. Gecikmeli buluşuyoruz. Yazılı cevap vermeyi düşündüm, ama sonra konuşmanın daha iyi olacağına karar verdim. Öyle ki çok meşgulüm, vakit yok, uzun bir gecikmeyle burada buluşmaya karar verdim... Mektubunuzu Kasım ayında almıştım.

Jdanov: Daha Soçi'deyken almıştınız.

Stalin: Evet, evet. Soçi'de. Filmle ilgili ne yapmayı düşünüyorsunuz?

İkinci bölümü ikiye böldüğümüzü, bu nedenle Livon seferinin bu bölüme dâhil olmadığını ve farklı bölümleri arasında orantısızlık ortaya çıktığını ve bu anlamda filmi düzeltmek, çekilen kısmın kısaltılması ve esasında Livon seferine kadar çekilip tamamlanması gerektiğini anlattık.

Stalin: Tarihini okudunuz mi?

Ayzenştayn: Az çok...

Stalin: Az çok?.. Ben de biraz tarih bilirim. Oprüçnina sizde yanlış gösterilmiş. Oprüçnina, kralın ordusudur. Her an bayrağını katlayıp savaşı terk edebilecek olan feodal ordulardan farklıdır, düzenli ordu olarak kurulmuştur,

9 Örneğin bkz. "O Kinofilme 'Bolşaya Jizn': Postanovlenie TsK VKP(b) ot 4 Sentyabrya 1946 goda", *Literaturnaya Gazeta*, 14 Eylül 1946, No. 38 (2301), s.1.

10 S. M. Ayzenştayn ve N. K. Çerkasov.

11 Stalin'in kabul kayıt defterine göre görüşme 25 Şubat saat 23.15'te başlamış ve ertesi gün 00.05'te son bulmuştur. Bkz. *Vlast i Hudojestvennaya İntelligentsiya: Dokumenti TsK RKP(b) – VKP(b), VÇK – OGPU – NKVD O Kulturnoy Politike. 1917-1953 gg.*, s.612, 691.

12 A. N. Poskrebışev, 20 seneden fazla Stalin'in kişisel yardımcılığını yapmış ve sekreterliğinin başında bulunmuştur.

ilerici bir ordudur. Sizde oprıçniler Klu Klux Klan gibi gösterilmiş.

Ayzenştayn, onların beyaz başlık taktığını, bizde siyah olduğunu söyledi.

Molotov: Bu, ilkesel bir fark değil.

Stalin: Çar, sizde kararlı olmamış, Hamlet'e benziyor. Herkes ona, ne yapması gerektiğini anlatıyor, o ise kendisi karar alamıyor... Çar İvan büyük ve bilge bir yöneticiydi ve XI. Louis ile karşılaştıracak olursanız (XIV. Louis'in mutlakiyetini hazırlayan XI. Louis hakkında okudunuz mu?), Korkunç İvan, Louis'e oranla on kat yüce. Korkunç İvan'ın bilgeliği, onun millî bakış açısına sahip olmasında ve dış etkinin sızmasından ülkeyi koruyarak yabancıları ülkesine sokmamasında. Korkunç İvan gösteriminde bu açıdan sapmalar ve hatalar yapılmış. I. Petro da büyük bir hükümdar, ancak yabancılarla oldukça liberal yaklaşmış, kapıları tamamen açmış ve Rusya'nın Almanlaşmasına yol vererek ülkeye yabancı etkisinin girmesine yol açmış. Onun Katerinası, daha da fazla yol açtı. Ve devamı da. I. Aleksandr'ın sarayı Rus sarayı mıydı ki! I. Nikolay'ın sarayı Rus sarayı mıydı ki! Hayır. Alman sarayıydı.

Korkunç İvan'ın mükemmel icraatlarından biri dış ticarete ilk kez devlet tekelini getirmesi. Korkunç İvan, bunu ilk yapan; Lenin, ikincisi.

Jdanov: Ayzenştayn'ın Korkunç İvan'ı ruh hastası gibi olmuş.

Molotov: Psikolojiye çok vurgu yapılmış, iç psikolojik zıtlıklarının ve kişisel kaygılarının altı gereksiz fazla çizilmiş.

Stalin: Tarihî figürleri, üslup bakımından doğru göstermek gerekir. Mesela; birinci bölümde Korkunç İvan'ın karısıyla o kadar uzun öpüşmesi doğru değildi. O zamanlarda bu yaşanmazdı.

Jdanov: Film, Bizans tarzında yapılmış, bu da gerçeğe uygun değil.

Molotov: İkinci bölüm, kemerlerin, bodrumların arasında sıkışıp kalmış, temiz hava yok, Moskova'nın genişliği yok, insanlar gösterilmemiş. Konuşmalar gösterilebilir, baskılar gösterilebilir, ama sadece bunlar değil.

Stalin: Korkunç İvan, çok sertti. Onun sertliğini göstermek olur, ancak neden sert olması gerektiğini de göstermek gerekir.

Korkunç İvan'ın hatalarından biri beş büyük feodal aileyi tamamen kesmemesi. Eğer bu beş boyar¹³ ailesini yok etmiş olsaydı, Karanlık Dönem¹⁴ hiçbir şekilde yaşanmazdı. Korkunç İvan, birilerini cezalandırdı ve sonra uzun süre pişmanlık duydu ve dua etti. Tanrı, onu bu işte alıkoydu... Daha da kararlı olmak gerekiyordu.

Molotov: Tarihî olayları, doğru bir anlayışla göstermek lazım. İşte, örneğin, Demyan Bedny'ın¹⁵ "Şövalyeler" piyesiyle ilgili olay. Demyan Bedny, orada Rusların Hıristiyanlığı kabulüyle alay ediyor. Oysa Hıristiyanlığın kabulü, tarihî dönem açısından ilerici bir olaydı.

Stalin: Tabii, biz pek de iyi Hıristiyanlar değiliz, ancak belirli bir dönemde Hıristiyanlığın ilerici rolünü inkâr etmek mümkün değil. Bu olay, büyük anlam taşıyor, çünkü Rus devletinin Doğu'ya yönelmek yerine Batı'ya katılma sırası gelmişti.

Doğu'yla ilişkiler hakkında Stalin, Tatar boyunduruğundan daha yeni kurtulan Korkunç İvan'ın olası Tatar saldırılarına karşı bir kale haline gelmesi için Rusya'yı hızla birleştirmeye giriştiğini anlattı. Astrahan diz çöktürülmüştü, ancak Moskova'ya her an saldırabilirdi. Kırım Tatarları da bunu yapabiliirdi.

Stalin: Demyan Bedny, tarihî perspektifi doğru görmemiş. Minin ve Pojarskiy heykellerini¹⁶ Aziz Bastil Katedrali'nin yakınına taşıdığımızda, Demyan Bedny protesto etti ve

13 Rus feodal soyluları.

14 1598-1613 yılları arasında Rus devletinin yaşadığı bunalım dönemine verilen ad. Ryurik hanedanlığının son bulmasıyla başlayan taht kavgası ve Polonya işgali, döneme damgasını vuran temel olaylardır. Karanlık Dönem, Moskova'nın Lehlerden kurtarılmasıyla ve Romanov hanedanlığının başa geçmesiyle son bulmuştur.

15 Demyan Bedny, Sovyet şair, yazar, yayıncı.

16 Kuzma Minin ve Dmitriy Pojarskiy, Moskova'yı Leh işgalinden kurtararak yukarıda bahsi geçen Karanlık Dönem'e son vermişlerdir. Heykelleri 1818 yılında Kızıl Meydan'a dikilmiş, 1931 yılında meydana yapılan tadilat dolayısıyla bugün hâlâ durduğu Kızıl Meydan'daki Aziz Bastil Katedrali'nin önüne taşınmıştır.

heykeli tamamen çöpe atmamız ve Minin ve Pojarskiy'i tamamen unutmamız gerektiğini yazdı. Mektubuna cevaben ben de onu "Köklerini Hatırlamayan İvan" olarak adlandırmıştım. Tarihi çöpe atamayız...

Ardından Stalin, Korkunç İvan karakterinin yorumlanması konusunda bir dizi fikir söyledi ve Malyuta Skuratov'un¹⁷ büyük bir askerî komutan olduğunu ve Livonya'yla savaşta kahramanca öldüğünü anlattı.

Çerkasov, eleştirinin işe yaradığı ve Pudovkin'in eleştiriden sonra "Amiral Nahimov" filmi¹⁸ güzel çektiği fikirlerine cevaben şunu dedi: "Daha kötüsünü yapmayacağımıza eminiz, çünkü Korkunç İvan karakteri üzerinde sadece sinemada değil, tiyatrodada çalışıyorum, bu karakteri sevdim ve senaryodaki değişikliklerin doğru ve gerçekçi olacağını sanıyorum."

Buna Stalin, (Molotov ve Jdanov'a dönerek) şöyle cevap verdi: "Hadi bakalım, deneyeceğiz."

Çerkasov: Değişikliklerin başarılı olacağına eminim.

Stalin: Tanrı her gününüzü bayram eylesin. (Gülüyor.)

Ayzenştayn: Birinci bölümde bir dizi anı doğru yakaladık; bu, ikinci bölümde de yapabileceğimiz konusunda özgüven veriyor.

Stalin: Başarılı taraflar iyi, [ama] biz şimdi bunu konuşmuyoruz, şu an sadece yetersizlikler üzerine konuşuyoruz.

Ayzenştayn, filmle ilgili özel daha başka direktifleri olup olmayacağını sordu.

Stalin: Ben, size direktif vermiyorum, izleyicinin yorumlarını ifade ediyorum. Tarihi karakterleri gerçekçi yansıtmak lazım. Hmm, bize Glinka'yı¹⁹ nasıl gösterdiler? Nasıl bir

Glinka? O, Maksim'di, Glinka değildi. Aktris Çirkov, role giremedi, oysa bir aktör açısından en temel özellik o rolü canlandırmak. (Çerkasov'a dönerek.) Siz role girebiliyorsunuz.

Bunun üzerine Jdanov, Çerkasov'un Korkunç İvan'da şansız olduğunu söyledi. Orada hâlâ "Bahar"²⁰ paniği vardı ve sonra kapıcıyı oynamaya başladı. "Hayat Adına"²¹ filminde kapıcıyı oynadı.

Çerkasov, Çarların çoğunu oynadığını ve hatta Birinci Petro ve Aleksey'i oynadığını söyledi.

Jdanov: Kalıtsal süreklilik. Kalıtsal olarak geçmiş...

Stalin: Tarihi figürleri doğru ve güçlü göstermek gerek. (Ayzenştayn'a) İşte, Aleksandr Nevskiy. Siz yaptınız, değil mi! Harika oldu. En önemlisi tarihi dönemin üslubuna sadık kalmak. Yönetmen, tarihten sapabilir; tarih malzemesinden detayları olduğu gibi aktarırsa doğru olmaz, ancak üslubun sınırları içinde kalarak. Yönetmen, tarihi dönemin üslubunun sınırları içinde değişiklik yapabilir.

Jdanov, Ayzenştayn'ın gölgelerle çok oynadığını (seyirciyi olaydan kopardığını) ve Korkunç [İvan]ın sakallarına da takıldığını, sakalı gözüksün diye Korkunç [İvan]'ın sıkça kafasını kaldırdığını söyledi.

Ayzenştayn, ileride Korkunç [İvan]ın sakallarını kısaltacağına söz verdi.

Stalin: ("Korkunç İvan"ın birinci bölümünün farklı oyuncularını hatırlayarak) Kurbskiy²² muhteşemdi. Staritskiy (aktris Kodoçnikov)²³ çok iyiydi. Çok güzel sinek avlıyor. Geleceğin çarı da, o ise elleriyle sinek avlıyor!

Böyle ayrıntıları vermek lazım. İnsanın özünü ortaya koyuyor.

[...]

17 Korkunç İvan'ın en değer verdiği opriçnina komutanlarından.

18 V. İ. Pudovkin'in yönettiği 1946 yapımı Sovyet filmi.

19 Başrolünü B. P. Çirkov'un canlandığı, ünlü bestecinin hayatını anlatan "Glinka" (1946) isimli filminden bahsedilmektedir.

20 Nikolay Çerkasov'un başrolde sinema yönetmenini canlandığı, 1947 yapımı müzikal komedi filmi.

21 1946 yapımı Sovyet filmi.

22 Prens Andrey Kurbskiy rolünü oynayan aktör kastedilmektedir.

23 Prens Vladimir Staritskiy rolünü oynayan P. P. Kodoçnikov.

Stalin, Çerkasov'a rolüne girebilmeyi başardığını ve belki, bizde bir de aktris Hmelyov'un²⁴ rolünü iyi canlandırabildiğini söyledi.

Çerkasov, Leningrad'da role girmenin büyük ustası Şalyapın'in²⁵ oynadığı ve sahneye çıktığı dönemde Marinskiy Tiyatrosu'nda figüran olarak çalışırken çok şey öğrendiğini söyledi.

Stalin: O, büyük aktördü.

Jdanov, şu soruyu sordu: "Bahar"ın çekimleri nasıl gidiyor?

Çerkasov: Yakında bitireceğiz. Bahara doğru "Bahar"ı göstereceğiz.

Jdanov, "Bahar"ın bölümlerini çok beğendiğini söyledi. Aktris Orlova²⁶ çok iyi oynuyor.

Çerkasov: Aktris Plyatt çok iyi oynuyor.

Jdanov: Peki Ranevskaya nasıl oynuyor! (Ellerini sallayarak.)

Çerkasov: Hayatımda ilk defa bir filmde sakalsız, bıyiksız, mantosuz, makyajsız rol aldım. Yönetmeni oynarken görünüşümden biraz utanıyorum ve karakterimin arkasına saklanmak istiyorum. Sorumluluk isteyen bir rol, çünkü Sovyet yönetmenini göstermek zorundayım ve bütün yönetmenlerimiz Sovyet yönetmeninin nasıl yansıtılacağından endişe duyuyor.

Molotov: Bak işte, Çerkasov, bütün yönetmenlerle tüm hesabını görecektir!

"Bahar" büyük şüpheyle karşılandığı zaman Çerkasov, "Sovjetskoe İskusstvo" gazetesinde²⁷ "Bahar"la ilgili editörün yazısını okuyup filmin yasaklandığını düşünmüş. Jdanov, o zaman şunu söyledi: Çerkasov, "Bahar"ın hazırlıklarının son bulduğunu ve kapıcıyı oynamaya girişeceğini görüyor! Ardından Jdanov, "Bahar" hakkında kopartılan eleştiri yaygaraıyla ilgili tasvip etmeyen sözler söyledi.

Stalin, aktris Orlova'nın nasıl oynadığıyla ilgilendi. Bir oyuncu olarak onun hakkında olumlu yorumlarda bulundu.

Çerkasov, kadın oyuncunun oldukça üretken ve yetenekli olduğunu söyledi.

Jdanov: Orlova, iyi oynuyor.

Ve herkes, "Volga-Volga"yı²⁸ ve Orlova'nın oynadığı postacı Strelka'yı hatırlıyor.

Çerkasov: "Hayat Adına"yı izlediniz mi?

Stalin: Hayır, izlemedim, ama Kliment Yefremoviç [Voroşilov]'un²⁹ iyi yorumlarını duyduk. Film, Voroşilov'un hoşuna gitmiş.

Tamam o zaman, sorun çözüldü. Ne diyorsunuz, yoldaşlar (Molotov ve Jdanov'a dönerek) Çerkasov ve Ayzenştayn Yoldaşlara filmi tamamlama imkânı verelim mi? (Ve ekledi) Bu konuda, Bolşakov Yoldaş'a da bilgi verin.

Çerkasov, filmin bazı yerleri ve Korkunç İvan'ın dış görünüşü konusunda sorular sordu.

Stalin: Görünüşü doğru, değiştirmeye gerek yok. Korkunç İvan'ın dış görünüşü iyi.

Çerkasov: Staritskiy'in öldürülme sahnesi senaryoda kalabilir mi?

Stalin: Kalabilir. Öldürülmesi gerçek.

Çerkasov: Senaryoda Malyuta Skuratov'un Metropolit Filip'i³⁰ boğduğu bir sahne var.

Jdanov: Tver'deki Otruç Manastırı'nda yaşandı.

Çerkasov: Evet. Sahneyi çıkarmamak mı gerek?

Stalin, bu sahneyi çıkarmamak gerektiğini, tarihî olarak doğru olduğunu söyledi.

Molotov, baskıların tamamen gösterilebileceğini ve gerektiğini, ancak neden ve ne adına yapıldığını anlatmak gerektiğini söyledi.

24 Aktör N. P. Hmelyov.

25 F. İ. Şalyapın, Rusya'nın en önde gelen opera sanatçılarından biridir. 1922 yılında çıktığı yurtdışı turnesinden geri dönmemiş ve iltica etmiştir.

26 L. P. Orlova, Sovyet tiyatro ve sinema oyuncusu, dansçı, şarkıcı, piyanist.

27 Sovyet devletinin sanat ve sinemayla ilgili organlarının günlük gazetesi "Sovyet Sanatı".

28 1938 yapımı Sovyet filmi.

29 SSCB Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı.

30 Korkunç İvan ve oprışınaya doğrudan muhalefet eden din adamı II. Filip.

Bunun için devlet faaliyetini daha geniş göstermek, sahneleri sadece bodrum ve kapalı alanlarla sınırlamamak, devlet hayatını daha geniş ele almak gerektiğini söyledi.

Çerkasov, senaryoda yapılacak değişiklik ve ikinci bölümle ilgili görüşlerini ifade etti.

Stalin: Film, nerede bitecek? İki bölüm daha, yani 2. ve 3. bölümleri de çekmek daha iyi olmaz mı? Bunu nasıl yapmayı planlıyoruz?

Ayzenştayn, ikinci bölümün çekilmiş yerlerini senaryoda kalan kısımla tek bir uzun filmde birleştirmenin daha iyi olacağını söyledi. Herkes bu konuda hemfikir.

Stalin: Filmimiz, neyle son bulacak?

Çerkasov, filmin Livonya yenilgisiyle, Maljuta Skuratov'un trajik ölümüyle, Korkunç İvan'ın ordu etrafını çevirmiş bir şekilde deniz kıyısında durduğu ve "Denizlerde duruyoruz ve duracağız!" sözlerini söylediği, deniz sefere bileteceğini belirtti.

Stalin: Tam da böyle oldu ve hatta biraz fazlası.

Çerkasov, filmin değiştirilmiş senaryosunun taslağının onayı için Politbüro'ya sunulmasının gerek olup olmadığını sordu.

Stalin: Senaryoyu sunmaya gerek yok, kendiniz halledin. Esasen senaryo üzerinden yorum yapmak zor, hazır eser üzerinden konuşmak daha kolay. (Molotov'a.) Herhalde senaryoyu okumayı çok istiyorsunuz?

Molotov: Hayır, diğer başka konular üzerinde çalışıyorum. Bolşakov okusun.

Ayzenştayn, filmin çekiminin aceleyle getirilmemesinin iyi olacağı üzerine konuştu.

Bu fikir, herkeste coşkulu bir etki yarattı.

Stalin: Hiçbir şekilde acele etmeyin, aceleyle getirilen filmleri esas olarak sonlandıracağız ve gösterimini yapmayacağız. Repin, "Zaporozya Kazakları"nı³¹ 11 senede bitirdi.

Molotov: 13 sene.

Stalin: (kararlı bir şekilde) 11 sene.³²

Herkes, sadece uzun bir çalışmayla gerçekten iyi bir film yapılabileceği sonucuna vardı.

"Korkunç İvan" filmiyle ilgili olarak **Stalin**, şunu söyledi: Eğer filmin çekimi için bir buçuk-iki, hatta üç seneye ihtiyaç varsa, filmin iyi yapılması, "anıtsal" bir değerde yapılması gereken zamanda yapın. Genel olarak bizim şu an kaliteyi arttırmamız lazım. Daha az film çekilsin, ama kalitesi daha yüksek olsun. İzleyicimiz arttı ve biz, onlara iyi yapımlar göstermek zorundayız.

Tselikovskaya'nın³³ diğer rollerde iyi olduğu söylediler. O, iyi oynuyor, ama balerin.

Biz, Alma-Ata'ya başka bir kadın oyuncunun çağrılmasının mümkün olmadığı cevabını verdik.

Stalin, yönetmenin sağlam durmak ve ihtiyacı olanı talep zorunda olduğunu, yönetmenlerimizin oldukça çabuk bir şekilde taleplerinden geri adım attığını söyledi. Bazen büyük aktör gerekiyor, ancak o veya bu role gitmeyen biri oynuyor, çünkü o, bu rolü talep ediyor ve ona bu rol veriliyor, yönetmen ise kabul ediyor.

Ayzenştayn: Aktris Goşeva'yı³⁴ Alma-Ata'daki çekimler için Sanat Tiyatrosu'ndan alamadık. Anastasya'yı iki sene aradık.

Stalin: Aktris Jarov³⁵, "Korkunç İvan" filmindeki rolüne doğru ve ciddi yaklaşmamış. Ciddiyetsiz bir kumandan olmuş.

Jdanov: Bu, Maljuta Skuratov değil, "huy-suz ihtiyarın" teki!

Stalin: Korkunç İvan, daha millî, daha öngörülü bir çardı, Rusya'ya yabancı etkisini sokmadı, ama işte Petro, Avrupa'ya kapıları açtı ve çok sayıda yabancıyı içeri soktu.

31 İlya Repin'in "Türk Sultanına Mektup Yazan Zaporozya Kazakları" ismiyle de bilinen meşhur resmi.

32 Bu tartışmada Stalin haklıdır. Resim, 1880-1891 yılları arasında yapılmıştır.

33 L. V. Tselikovskaya, Sovyet kadın tiyatro ve sinema oyuncusu. Filmde Korkunç İvan'ın ilk eşi Anastasya Romanovna'yı canlandırmıştır.

34 İ. P. Goşeva, Sovyet tiyatro ve sinema oyuncusu.

35 Maljuta Skuratov rolünü oynayan M. İ. Jarov.

Çerkasov, ne yazık ki, utandığını belirterek “Korkunç İvan” filminin ikinci bölümünü izlemediğini söyledi. Film izlendiğinde ve gösterildiğinde ben o zaman Leningrad’daydım.

Ayzenştayn, filmin son halini kendisinin de izlemediğini, çünkü tamamlanmasının hemen ardından hastalandığını ekledi.

Bu, büyük şaşkınlık ve hararet yarattı.

Konuşma **Stalin**’in başarı dilekleriyle ve şu sözleriyle bitti: “Tanrı yardımcınız olsun!”

El sıkıştık ve çıktık. 00.10’da görüşme son buldu.

S. M. Ayzenştayn ve N. K. Çerkasov’un hazırladığı zabıtlara B. N. Agapov’un eki:

Jdanov, ayrıca “filmde dini törenlerin oldukça istismar edildiğini” söyledi.

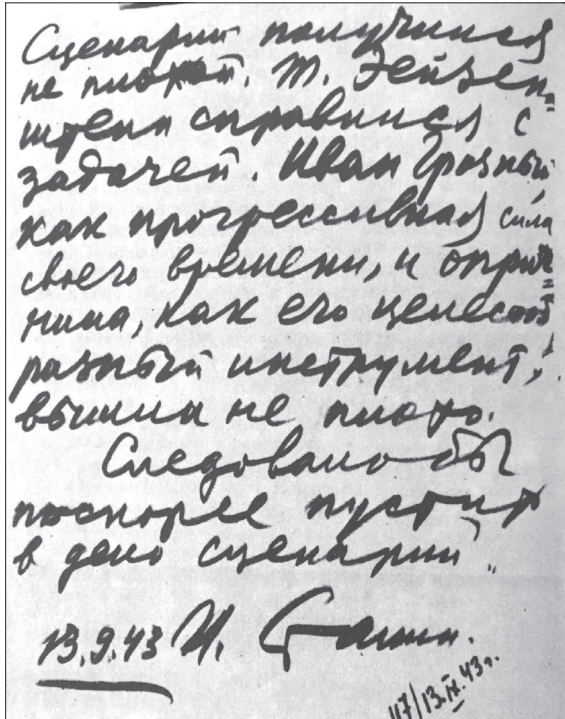
Molotov, bunun “çok fazla vurgulanması gerekmeyen bir mistisizm saldırısına yol açtığını” söyledi.

Jdanov, “Fırından Kurtarma Ayininin”³⁶ gerçekleştiği katedraldeki sahnenin çok geniş bir şekilde gösterildiğini ve dikkat dağıtıcı olduğunu söyledi.

Stalin, oprıçnilerin dans ettikleri sırada yamyama benzediklerini ve Fenikelileri ve Babillileri hatırlattığını söyledi.

Çerkasov, Korkunç İvan karakteri üzerinde hem sinemada hem de tiyatrodaki uzun süredir çalıştığını söyleyince **Jdanov** şunu dedi: “Altı sene oldu, rahatça hüküm sürüyorum.”

Vedalaşırken **Stalin**, Ayzenştayn’ın sağlığıyla alakadar oldu.³⁷

“Korkunç İvan”ın birinci bölümünün senaryosunu okuduktan sonra Stalin’in Sinema Bakanı Bolşakov’a gönderdiği 13 Eylül 1943 tarihli mektubu.

36 Babil’de firına atılan üç çocuğun kurtarılmasının canlandırıldığı Ortodoks Kilisesi töreni.

37 Tam Rusça metni için bkz. G. Maryamov, *age*, s.84-92.

Эйзенштейн
16.5.46
86

Дорогой Иосиф Виссарионович!

Я до сих пор не писал Вам, чувствуя и зная, как сильно Вы заняты и перегружены серьезнейшими государственными делами.

Однако, поскольку меньшей нагрузки для Вас в ближайшее время вряд ли предвидется, я все-таки берусь написать Вам. Дело идет о второй серии фильма "Иван Грозный". Мы настолько торопили его завершение и началу этого года, что в момент окончания фильма (февраль с.г.) сердечные спазмы, появившиеся у меня от переутомления, в свои очередь завершились сердечным припадком (инфаркт) - и вот я уже четвертый месяц лежу в больнице.

Сейчас опасность миновала и в ближайшее время я перехожу на санаторный режим. Физически я сейчас поправляюсь, но морально меня очень угнетает тот факт, что Вы до сих пор не видели картин, уже готовой в течение нескольких месяцев - и в особенности потому, что Вы так доброжелательно отнеблись к первой серии.

К этому прибавляется еще всякие неточные и беспокоящие сведения, доходящие до меня, о том, что "историческая тематика" будто бы вообще отодвигается из поля внимания куда то на второй и третий план.

Очень Вас прошу поэтому, дорогой Иосиф Виссарионович, если Вы найдете куточек свободного времени, посмотреть эту мою работу и разрешить мое беспокойство и тревоги.

87

- 2 -

Картина является второй частью задуманной трилогии о царе Иване - между первой серией, которую Вы знаете, и третьей, которая еще должна сниматься и будет посвящена Ливонской войне.

Чтобы оттенить оба этих широких батальных полотна - данная серия взята в более узком разрезе: она внутримосковская и сюжет ее строится вокруг боярского заговора против единства Московского государства и преодоления царем Иваном кремля.

Простите, что беспокою Вас своей просьбой.

Искренне уважающий Вас
кино-режиссер С.М.ЭЙЗЕНШТЕЙН

Москва,
14 мая 1946 г.
Кремлевская больница

Ayzenştayn'ın Stalin'e 14 Mayıs 1946 tarihli mektubu. (RGASPI fond 558, liste 1, dosya 895, yaprak 86-87)